

УДК: 347.21

Прокопенко О.Ю.

кандидат юридичних наук, начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету підготовки фахівців міліції громадської
безпеки та кримінальної міліції у справах дітей

Харківського національного університету внутрішніх справ

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ФОРМ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СУБ'ЄКТІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В РЕГІОНІ**

У статті досліджено етимологію та зміст поняття: «форм». Сформульовано авторське визначення поняття «форм діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні». Виокремлено характерні ознаки, що притаманні саме формам діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні.

Ключові слова: форма, форми діяльності, органи внутрішніх справ, забезпечення правопорядку, суб'єкт.

Прокопенко А.Ю.

кандидат юридических наук, начальник кафедры тактико-специальной
подготовки факультета подготовки специалистов милиции общественной безопасности
и криминальной милиции по делам детей

Харьковского национального университета внутренних дел

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ ФОРМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ КАК СУБЪЕКТОВ ОБЕСПЕЧЕНИЮ ПРАВОПОРЯДКА В РЕГИОНЕ

В статье исследованы этимологию и содержание понятия «форм». Сформулировано авторское определение понятия «форм деятельности органов внутренних дел как субъектов обеспечения правопорядка в регионе». Выделены характерные признаки, присущие именно формам деятельности органов внутренних дел как субъектов обеспечения правопорядка в регионе.

Ключевые слова: форма, формы деятельности, органы внутренних дел, обеспечения правопорядка, субъект.

Prokopenko O.Yu.

PhD, Head of the Department tactical and special training for faculty training
specialists of public security police and criminal police for children
Kharkiv National University of Internal Affairs

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINITION OF FORMS OF INTERNAL AFFAIRS OF BUSINESS AS IN THE REGION ENFORCEMENT

In the article the etymology and meaning of "forms". Author 's definition of "forms of work of the police as subjects of law and order in the region." Thesis there is determined the characteristic features inherent in what form work of the police as subjects of law and order in the region.

Background is that one of the main components of the mechanism of internal affairs of Ukraine as subjects of law and order in the region undoubtedly serve its shape. However in scientific and legal circles found ambiguous, controversial positions to determine the modalities of public authorities, including the police. In particular, you should agree with the position A. Muzychuk that when determining the characteristics of the control over the activity of law enforcement bodies of Ukraine emphasizes that although the concept of "form" and is often used as in the provisions of national law and in the writings of scientists, lawyers, there are many points of view regarding its perception, identifying increasingly with methods less of directions, facilities, activities and types of relevant activities. The above demonstrates the complexity and uniqueness not specified legal institution.

The article is the study of scientific approaches to the definition of forms. Select characteristic features inherent in what form work of the police as subjects of law and order in the region.

The conclusions are that the shape of the internal affairs as subjects of law and order in the region should understand the external expression installed on the legal level set of legal and organizational activities of these bodies which are realized through the implementation of legally binding powers to perform tasks and functions to ensure law and order in the region.

Keywords: form, forms of activity, enforcement bodies, law enforcement, subject.

Постановка проблеми. Однією із найголовніших складових механізму діяльності органів внутрішніх справ України як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні безперечно виступають її форми. Разом із тим у науково-правових колах зустрічаються неоднозначні, дискусійні позиції щодо визначення форм діяльності органів державної влади, в тому числі й органів внутрішніх справ. Зокрема, слід погодитись з позицією О.М. Музичука, який під час визначення особливостей здійснення контролю за діяльністю правоохоронних органів України наголошує на тому, що хоча поняття "форма" й дуже часто використовується як у положеннях чинного національного законодавства так і в працях учених-правознавців, існує чимало точок зору щодо його сприйняття, ототожнення в більшій мірі з методами, в меншій із напрямками, засобами, заходами та видами відповідної діяльності [1, с. 388-389]. Вищенаведене свідчить, про складність і не однозначність зазначеного правового інституту.

Стан дослідження. Теоретичні підходи щодо визначення поняття «форм» розглядались у наукових дослідженнях таких вчених як: В. М. Гаращук,

І. П. Голосніченко, С. М. Гусаров, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, М. Ф. Орзіх, Є. Ю. Подорожній, П. М. Рабинович, О. П. Рябченко, О. В. Негодченко, В. І. Олефір, В. Ф. Опришко, М. Ф. Орзіх, П. М. Рабинович, О. П. Рябченко, А. О. Селіванов, О. Ф. Скакун, М. М. Тищенко, В. М. Шаповал, В. К. Шкарупа, О. М. Якуба та інші. Незважаючи на таку кількість наукових пошуків, залишається безліч питань, що потребують подальшого дослідження, зокрема недостатньо висвітленою є проблема визначення поняття форм діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку.

Тому метою статті є: дослідити наукові підходи щодо визначення поняття форм. Виділити характерні ознаки, що притаманні саме формам діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Розгляд питання, що досліджується почнемо з аналізу ключових понять. Так, поняття “форма” використовувалося ще в давні часи, зокрема, в давньогрецькій (ἰδέα, μορφή) [2, с. 711] й латинській мові (forma) в значенні: вигляд, зовнішність, устрій, різновид [3, с. 294]. Окрім цього слід зазначити, що з історико-філософських поглядів досліджуване поняття використовувалося в єдності із таким поняттям як матерія – “forma et materia”. Кант стверджував, що принципом упорядкування матерії слугує форма. Ф. Бекон, враховуючи те, що матерія наділена багатьма властивостями, свого часу зауважував на тому, що вона виступає основою форми. Вищенаведена концепція набула свого розвитку у вигляді співвідношення змісту та форми, що надало змогу більш чітко визначити сутність відносин між такими категоріями як “зміст” і “матерія”. Так, Гегель запропонував категорію “зміст”, що включала в себе форму та матерію як зняті моменти: зміст обіймає собою як форму, так і матерію. За Гегелем, відношення між змістом і формою є взаємовідношення діалектичних протилежностей, тобто їх взаємоперетворення. Дозвіл протиріч між змістом і формою може протікати по-різному – від повного відкидання старої форми, що перестала відповідати новому змісту, до використання старих форм, незважаючи на зміст, що істотно змінився. Але в останньому випадку й форма не залишається колишньою, новий зміст може та має проявити себе в будь-якій формі, й новій і старій, може й повинен переродити, перемогти, підпорядкувати собі всі форми, не тільки нові, але й старі.

По відношенню до мислення проблема взаємовідносин змісту й форми розглядається в діалектичному матеріалізмі на основі принципу, згідно з яким мислення відображає об'єктивний світ як змістом, так і формою. Зміст мислення – це результат відображення в сукупній духовній культурі людства природних і соціальних явищ. У змісті мислення входять всі різноманітні визначення дійсності, відтворювані свідомістю, зокрема її загальні зв'язки та відносини; ці останні за певних умов набувають специфічно логічні функції, виступають в якості форм мислення. Категоріальна структура мислення розвивається в міру розвитку пізнання, й чим повніший, глибший і всебічний зміст мислення, тим у більш розвинених і конкретних формах воно знаходить свій вираз [2, с. 595-596]. Зміст виникає внаслідок поєднання форми із матерією. Через таке поєднання матерія набуває характеру визначеності, а подальші взаємодії форми та змісту забезпечують впорядкованість певного явища як саме такого, з певною якістю та процесуальністю. Наприклад, людські ліричні почуття

можуть оформитись у слова, а останні вилитись у поетичний або прозаїчний твір, що має зміст, а також і форму у вигляді жанру чи напрямку літературної творчості. Таким чином, зміст являє собою сукупність (або систему) певним чином пов'язаних між собою елементів, частин, процесів, властивостей певного явища [4, с. 88, 91]. Окрім цього зауважимо, що в сучасній українській мові слово “зміст” тлумачать як:

- те, про що йдеться, розповідається де-небудь;
- те, що описується, зображується;
- сутність, внутрішня особливість чого-небудь;
- певні властивості, характерні риси, які відрізняють явище, предмет від подібних

явищ, предметів тощо;

- розумова основа, мета, призначення чого-небудь [5, с. 467].

Цікавим є те, що й досі, в сучасній філософській думці категорія “форма” розглядається у взаємозв'язку із категорією “зміст”. Наприклад, В. Л. Петрушенко в своєму філософському словнику визначає “форму” як спосіб упорядкування змісту, його організацію та функціонування [4, с. 231]. Окрім цього, авторський колектив філософського енциклопедичного словника зауважує, що “форма” являє собою, перш за все, зовнішній обрис, зовнішній вигляд предмета, зовнішній вираз якогось змісту, а також і внутрішню будову, структуру, що визначає порядок предмета або порядок перебігу процесу на відміну від його аморфного матеріалу, змісту та вмісту [6, с. 489].

Якщо розглядати сутність поняття “форма” з точки зору семантики, слід навести позицію авторського колективу великого тлумачного словника сучасної української мови, на думку якого досліджуване поняття можна тлумачити як:

- пристрій шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду;

- тип, будова, спосіб організації чого-небудь;
- зовнішній вияв якогось-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом;
- спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація та зовнішній

вираз;

- обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд [5, с. 1543].

Вивчаючи юридичні позиції, зокрема й ті, що зустрічаються в юридичній енциклопедичній літературі, можна помітити, що використовуються схожі за вищенаведені визначення досліджуваного явища:

- являє собою зовнішнє вираження конкретних дій, що використовується суб'єктами відповідної діяльності [7, с. 179].

- спосіб зовнішнього вираження змісту відповідної діяльності [8, с. 306-307];

- зовнішній вигляд, обрис речі, дії тощо або зовнішній вираз певного змісту [9, с. 294];

- зовнішній, організаційно-правовий вияв конкретних, однорідних дій, які здійснюються з метою практичного втілення поставлених завдань [10, с. 103];

- устрій, вид, тип, структура відповідних суспільних утворень або процесів, а також порядок чогось [9, с. 294].

Таким чином, з огляду на вищенаведені позиції здається можливим дійти висновку, що поняття “форма” має тісний взаємозв'язок із такою категорією як “зміст”.

Разом із тим, як дуже вдало ще свого часу зауважував Б. М. Лазарєв, що будь-яке соціальне явище має зміст і форму. При цьому змістом виступають взаємопов'язані внутрішні, істотні для якісної характеристики певного явища властивості й ознаки, а формою – зовнішній вираз змісту. Ядро змісту, наголошував учений, становить сутність, тобто головне, загальне та необхідне в змісті [11, с. 141].

У науково-правових колах зустрічаються й більш розширені визначення поняття “форма діяльності”. Зокрема, М. Б. Левицька, форму діяльності органів внутрішніх справ при забезпеченні національної безпеки визначає як сукупність однорідних конкретних правових чи організаційних дій, які здійснюються з метою створення оптимальних умов для реалізації життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави та нейтралізації внутрішніх загроз національній безпеці [12, с. 186]. Слід зазначити, що М. Б. Левицька надаючи визначення досліджуваному поняттю фактично вказує на два основних види форм діяльності – форми правові й організаційні, особливості яких ми розглянемо нижче.

Схожої позиції дотримується й авторський колектив навчального посібника “Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні”, які під формами діяльності органів влади розуміють зовнішню сторону їх функціонування, тобто сукупність однорідних дій, які здійснюються в певних організаційних рамках, визначених законодавством; однорідну діяльність органів влади, через яку реалізуються функції державних органів [13, с.41]. Отже, зазначені вище вчені визначають поняття “форма діяльності” як зовнішню сторону функціонування відповідних державних органів, що проявляється в конкретних, визначених на нормативно-правовому рівні однорідних дій, спрямованих на забезпечення виконання їхніх завдань і функцій.

Окрім цього, варто навести позицію Д. В. Приймаченко, який розкриваючи особливості діяльності державних органів у сфері реалізації митної політики, дійшов висновку стосовно того, що найбільш важливими та значущими ознаками форм діяльності є те, що вони:

- указують, яким шляхом з боку державних органів здійснюється управлінський вплив на учасників правовідносин;
- є відносно самостійними й універсальними;
- дозволяють практично реалізувати завдання та функції державних органів;
- є способом вираження сутності управлінської діяльності;
- обираються з урахуванням конкретної управлінської ситуації, статусу об'єкта впливу, вимог ефективності та доцільності;
- забезпечують безпосередню реалізацію повноважень державних органів;
- прямо чи опосередковано закріплюються в нормативно-правових актах, що визначають статус конкретного державного органу;
- являють собою практичне відображення однорідної діяльності державних органів та їх посадових осіб;
- виступають правовою конструкцією нормативного впорядкування діяльності державних органів [14, с. 247].

Висновок. Таким чином, шляхом аналізу вищенаведених позицій, здається можливим виокремити характерні ознаки, що притаманні саме формам діяльності

органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні. До вищенаведених ознак нами віднесено наступні:

- виступають зовнішнім виразом конкретних напрямків діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні;
- вказують за якими напрямками організовано й здійснюється діяльність органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні
- реалізуються відповідно до положень чинного національного законодавства, що визначає правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні;
- внаслідок їх реалізації знаходять свій практичний вираз відповідні завдання та функції діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні, досягається мета такої діяльності;
- обрання той чи іншої форми діяльності обумовлено конкретною життєвою ситуацією, в умовах якої належить діяти органам внутрішніх справ як суб'єктам забезпечення правопорядку в регіоні, проблематикою, яку необхідно розв'язати;
- здійснюються шляхом реалізації закріплених на нормативно-правовому рівні комплексу повноважень органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні;
- здійснюються у вигляді однорідних, конкретних організаційних чи правових напрямках діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні (правові й організаційні форми);
- мають універсальний характер і в процесі реалізації можуть взаємодіяти між собою: доповнювати одна одну, підвищувати свою ефективність тощо.

Висновок. отже, під формами діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні слід розуміти зовнішній вираз встановленої на нормативно-правовому рівні сукупності правових та організаційних напрямків діяльності даних органів, які реалізуються шляхом здійснення законодавчо закріплених повноважень задля виконання завдань і функцій по забезпеченню правопорядку в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Мозоль Н. І. Роль соціальної справедливості у забезпеченні соціально-економічних прав людини і громадянина в українській державі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. / Мозоль Наталія Іванівна. – К., 2009. – 239 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989 – 815 с.
3. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – Т. 6. – 770 с.
4. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. – Львів : “Магнолія 2006”, 2011. – 352 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
6. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 576 с.
7. Бутинець Ф. Ф., Бардаш С. В., Малюга Н. М., Петренко Н. І. Контроль і ревізія. Вид. 2-е, доп. і перероб. Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 „Облік і аудит”. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 512 с.
8. Адміністративне право України: Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / за заг ред. академіка НАПрН О. М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.

9. Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Українська енциклопедія, 2004. – Т. 6. – 770 с.
10. Габричидзе В.М. Методы и формы государственного управления. – М., 1977. – 231 с.
11. Лазарев Б. М. Государственное управление на этапе перестройки. — М.: Юрид. лит., 1988. — 318 с.
12. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. / Левицька Марина Борисівна. – К., 2002. – 206 с.
13. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : навч. посіб. / О. Н. Ярмиш, В. О Серьогін. – Х.: Вид-во Національного ун-ту. внутр. справ, 2002 – 672 с.
14. Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. / Приймаченко Дмитро Володимирович. – Дніпропетровськ, 2007. – 477 с.

References:

1. Mozol' N. I. Rol' sotsial'noyi spravedlyvosti u zabezpechenni sotsial'no-ekonomichnykh prav lyudyny i hromadyanyna v ukayins'kiy derzhavi: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.12. / Mozol' Nataliya Ivanivna. – K., 2009. – 239 s.
2. Fylosofskyy entsyklopedycheskyy slovar' / Redkol. : S. S. Averyntsev, Э. А. Arab-Ohly, L. F. Yl'ychev y dr. – 2-e yzd. – M. : Sov. entsyklopedyya, 1989 – 815 s.
3. Yurydychna entsyklopediya : u 6 t. / [redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in.]. – K. : Ukrayins'ka entsyklopediya, 2004. – T. 6. – 770 s.
4. Petrushenko V. L. Filosofs'kyy slovnyk: terminy, personaliyi, sentetsiyi. – L'viv : “Mahnoliya 2006”, 2011. – 352 s.
5. Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukayins'koyi movy (z dod., dopov. ta SD) / [uklad. i holov. red. V. T. Busel.] – K. ; Irpin' : VTF «Perun», 2009. – 1736 s.
6. Fylosofskyy entsyklopedycheskyy slovar'. – M. : YNFRA-M, 2012. – 576 s.
7. Butynets' F. F., Bardash S. V., Malyuha N. M., Petrenko N. I. Kontrol' i reviziya. Vyd. 2-e, dop. i pererob. Pidruchnyk dlya studentiv vuziv spetsial'nosti 7.050106 „Oblik i audyt”. – Zhytomyr: ZhITI, 2000. – 512 s.
8. Administratyvne pravo Ukrayiny: Zahal'na chastyna. Akademichnyy kurs : [pidruch.] / za zah red. akademika NAPrN O. M. Bandurky. – Kh. : Zolota mylya, 2011. – 584 s.
9. Yurydychna entsyklopediya : u 6 t. / [redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in.]. – K. : Ukrayins'ka entsyklopediya, 2004. – T. 6. – 770 s.
10. Habrychidze V.M. Metody y formy hosudarstvennoho upravlenyya. – M., 1977. – 231 s.
11. Lazarev B. M. Hosudarstvennoe upravlenye na etape perestroyky. — M.: Yuryd. lyt., 1988. — 318 s.
12. Levyts'ka M. B. Teoretyko-pravovi aspekty zabezpechennya natsional'noyi bezpeky orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrayiny: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.01. / Levyts'ka Maryna Borysivna. – K., 2002. – 206 s.
13. Yarmysh O. N. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovryaduvannya v Ukraïni : navch. posib. / O. N. Yarmysh, V. O Ser'ohin. – Kh.: Vyd-vo Natsional'noho un-tu. vnutr. sprav, 2002 – 672 s.
14. Pryymachenko D. V. Administratyvna diyal'nist' mytnykh orhaniv u sferi realizatsiyi mytnoyi polityky derzhavy: dys. ... doktora yuryd. nauk : 12.00.07. / Pryymachenko Dmytro Volodymyrovych. – Dnipropetrovs'k, 2007. – 477 s.

Рецензент: кандидат юридичних наук, доцент Дрозд О.Ю.